

El *Resumen y relació de la vida y prodigis del (...) venerable pare fray Pere Esteve*
(1760), de Leopold Ignasi Planells.

Vicent Josep Escartí
Universitat de València/IIFV

1. *Sobre un manuscrit “quasi” perdut*

Resulta prou més que evident que, a mesura que passa el temps i avança la investigació en textos dels segles XVI, XVII i XVIII i, encara, de principis del XIX, la nostra història literària i cultural es va veent enriquida. Si això podria ser vist com una obvietat, l’afirmació pren major sentit si tenim en compte que sovint l’Edat Moderna, des del punt de vista dels crítics i estudiosos de la literatura s’ha assenyalat en molts casos com un desert, pel que fa a l’existència de textos en la nostra llengua. Ens trobàvem en el període que hom ha denominat tradicionalment la *Decadència*, amb una etiqueta que, no cal insistir ara, a més d’inexacta, ha contribuït a fer de més de tres segles de la nostra cultura un gran espai temporal mancat d’estudis i d’aproximacions que hagen superat, realment, els tòpics inicials que, si han pogut sobreviure ha estat gràcies al desconeixement que encara plana sobre bona part de la producció d’aquells temps. La *Decadència* venia caracteritzada per una minva en la producció i un descens en la qualitat dels textos, si comparàvem la literatura d’aquells segles amb la dels segles anteriors, en

especial el segle XV, que passava així a denominar-se *Segle d'Or*. No entraré ara a fer una valoració sobre la trajectòria i la conveniència de l'ús d'unes etiquetes com aquestes, perquè ja ho he fet en altres llocs.¹ Però apuntaré que són, de totes totes, inexactes, i en manera destacadíssima, és del tot intolerable mantenir la de *Decadència* com una denominació vàlida per a un període cronològic que va des del Renaixement fins al Romanisme. La nostra literatura, en efecte, no va ser *decadent*, sense més: va passar per certes dificultats -derivades de la deserció lingüística, en especial a nivell escrit, però més acusadament encara a nivell imprés-, però els seus productes varen ser estèticament renaixents, manieristes, barrocs, il·luministes o prerromàntics, tot depenent de l'àmbit cronològic en què els trobem situats.²

Així, quan fem una ullada als manuals a l'ús, fins i tot els més recents, el que observem de seguida és una marcada absència de noms i de títols, en el llarg període ja esmentat. Pràcticament, es passava de Roís de Corella, a finals del XV, a Teodor Llorente, en un salt vertiginós que obviava més de trescents anys de la nostra literatura, cosa que se solventava indicant una castellanització cada volta més accentuada i la manca de qualitat dels productes literaris. Però, de quins escrits es parlava i en base a què? Del segle XVI hom s'acontentava repetint algunes citacions del *Cortesano* de don Lluís del Milà³ o esmentant

¹ Vegeu, especialment, Escartí, V.J.: "Joan Fuster i la Decadència" dins *Fuster entre nosaltres*, València, 1993, pp. 109-113.

² Resulten útils, per tal d'acotar els períodes, encara que aquestes limitacions sempre poden oscil·lar una mica, els següents treballs: Rossich, A.: "El Barroc català. Una descoberta tardana", *Revista de Catalunya*, 3 (1986), pp. 158-168; idem: "Renaixement, Manierisme i Barroc en la literatura catalana", dins *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. II, Barcelona, 1989, pp. 149-179.

³ Aquest text importantíssim no ha conegut una edició a casa nostra fins fa ben poc. Vegeu Milà, Ll. del: *El Cortesano*, a cura de V.J. Escartí. Pròleg de V.J. Escartí i A. Tordera, València, 2001.

Timoneda i el seu bilingüisme;⁴ del XVII s'esmentava a Porcar -per a destacar, si de cas, la seua poca cura en l'escriptura-⁵ i el XVIII es solventava amb Ros -de qui s'assenyalava la seua escassa volada intel·lectual-⁶ i Galiana -a qui es titlava d'excessivament popularista.⁷ Comptat i debatut, els més de tres segles de *Decadència* passaven per quatre o cinc noms que, a més, havien inspirat poca simpatia, en molts casos, a qui s'havia acostat a ells.

Ha calgut arribar als anys noranta perquè altres nomes s'hagen incorporat al panorama literari de l'Edat Moderna: Pere Jacint Morlà, en poesia, cal que siga considerat com un autor important del XVII;⁸ en prosa, hi destaca poderosament la figura de mossén Joaquim Aierdi, el millor dietarista del Barroc, sense dubte.⁹ Entre d'altres. Però, la transcendència d'autors com aquests encara no ha arribat pràcticament al món dels manuals de literatura, bé a nivell universitari,¹⁰ bé a nivell de l'ensenyament secundari, atés que no apareixen en els itineraris curriculars.

⁴ Timoneda, J.: *Flor d'enamorats*, a cura de Joan Fuster, València, 1983 (2^a ed.).

⁵ Porcar va entrar en els circuits dels manuals a partir de la valoració que féu de la seua obra Fuster, J.: "La València del segle XVII a través d'un dietarista eclesiàstic", dins *Poetes, moriscos i capellans*, Barcelona, 1962.

⁶ Sobre Ros, vegeu Barberà, F.: *Conferencias sobre bio-bibliografía de Carlos Ros*, València, 1905.

⁷ Sobre Galiana, vegeu Pellicer Borràs, J.F.: *La "Rondalla de rondalles" de Lluís Galiana*, València, 1986.

⁸ A l'espera d'una edició crítica dels versos d'aquest poeta, vegeu Ferrando, A.: "Un poeta inèdit del Barroc valencià: Pere Jacint Morlà", dins *La cultura catalana tra l'Umanesimo e il Barocco*, Pàdua, 1994, pp. 297-319; i Morlà, P.J.: *Poesies i col·loquis*, a cura d'A. Ferrando, València, 1995.

⁹ Vegeu l'edició i l'estudi a Aierdi, J.: *Dietari*, a cura de V.J. Escartí, Barcelona, 1999.

¹⁰ El fet que es conservassen manuscrits va impedir la seua incorporació correcta a un resum com el que proposa Sirera, fa ben poc, i que ha estat l'intent més seriós de reunir els coneixements sobre literatura valenciana. Vegeu, però, l'escassa valoració de Morlà que fa Sirera, J. Ll.: *Història de la literatura valenciana*, València, 1995, pp. 305-306, i el desconeixement absolut d'Aierdi, que no és ni tan sols esmentat.

Una situació semblant s'ha produït amb el segle XVIII. Fa ben poc que hem quasi recuperat per a la història literària del nostre país els textos de col·loquis -fins ara menystinguts-, gràcies a la tasca de Joaquim Martí, especialment;¹¹ i encara fa menys que hem “retrobat” un manuscrit amb milers de versos en valencià, atribuït ara com ara a Joan Castany, que parla de qüestions locals a Ontinyent.¹² En aquesta mateixa línia hem de parlar del manuscrit que ara ens ocupa, de Leopold Ignasi Planells, el qual farà que algunes afirmacions fetes fins ara hagen de variar. Però, anem per parts.

El manuscrit es conserva actualment a la Biblioteca Valenciana, però la seua trajectòria ha estat complexa i, per això, ha passat fins ara pràcticament desapercbut a tots els investigadors que s'han acostat al període o a temes on haurien pogut fer un ús profitós d'ell. El manuscrit, enquadernat en pergami, porta per títol *Resumen y relación de la vida y prodigis del religiós, el venerable pare fray Pere Esteve, de la orden de nòstron pare Sanct Francesch de la Observància, comissari apostòlich que fonch de els Sancts Llochs de Terra Sancta en la província de València; copiada en substància de la que se imprimà y escrigué el reverent pare fray Christòphol Mercader (any 1677 y 19 después de la mort del venerable), predicador que fonch de la cort de Espanya y chronista de la orde en dita província. Per Leopoldo Ignàcio Planells, habitant y natural de esta ciutat de València. Any 1760*. Conté, com el títol explica, un resum de la *Vida* del pare Pere que va escriure el també franciscà Cristòfor Mercader -de la qual parlarem més avall- i consta de 235 pàgines sense numerar, i el seu estat de conservació és molt acceptable, tot i que en alguns fragments la corrosió de la tinta ha transpassat el

¹¹ Vegeu Martí Mestre, J.: *Literatura de canya i cordell al País Valencià. Els col·loquis de temàtica jocosa i satírica.*, València, 1997; i *Col·loquis eròtico-burlescos del segle XVIII*, a cura de J. Martí Mestre, València, 1996.

¹² Aquest manuscrit el treballem actualment, en col·laboració amb Ramon Mora.

paper, dificultant-ne la lectura. Actualment porta la signatura Ms-255 de la Biblioteca Valenciana, el manuscrit no era desconegut per als estudiosos. Tanmateix, la seua trajectòria ha estat marcada per un evident nivell de desconeixement, com veurem.

En efecte, el primer a donar-lo a conèixer va estar l'eminent Roc Chabàs, el qual, en *El Archivo*, el 1891 publicava una seua breu aportació i reproduïa el pròleg de Planells.¹³ Chabàs deia:

Gracias a la amabilidad de nuestro amigo el erudito D. Luis Cebrián, tenemos la fortuna de estudiar un curioso manuscrito. Por él venimos en conocimiento de un escritor natural de Valencia y acérrimo partidario de la restauración lemosina.¹⁴

També informava Chabàs que segurament l'autor era franciscà i que “ni Ximeno, que publicó un poco antes su obra, ni Fuster nos dan noticia de él, pues acaso no escribiera otra obra más”.¹⁵ A banda de reproduir un fragment de l'obra de Planells, com ja hem dit, Chabàs no fa cap altra observació interessant per al nostre propòsit i hem de dir que aquest erudit, que va escriure un parell de textos sobre el pare Pere Esteve, no devia conèixer el manuscrit de Planells en aquell moment, atés que no en fa referència. En tot cas, considerava que allò narrat per Planells no era original i afirmarva que “el fondo de la historia es el mismo que el de la del P. Mercader”.¹⁶

Allò més interessant aportat per Chabàs, més enllà del mèrit de ser el primer a posar en circulació la notícia de l'existència del manuscrit, és

¹³ Chabàs, R.: “Un valencianista del pasado siglo y el venerable Pedro Esteve”, *El Archivo*, tom. V, pp. 107-111.

¹⁴ *Ibidem*, p. 107.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

el fet d'informar-nos que aquell es trobava en possessió del metge i erudit valencià Lluís Cebrian i Mezquita, el qual aplegà una important biblioteca i seria nomenat cronista oficial de València el 1911. Tanmateix, no sembla que aquest estudiós s'interessàs massa per l'obra de Planells, més enllà de tenir-la als seus prestatges i de deixar-la veure a don Roc Chabàs.

De l'àmbit de la privacitat encara tardaria en eixir aquell manuscrit. De fet, el 1958 encara estava en mans d'un particular. D'això ens informa Olivier de Cárdenas, el qual afirma que el manuscrit de Planells, en aquella data, és propietat de Joaquim Herrero, descendent de Cebrian i Mezquita.¹⁷

En una data que ara com ara no coneixem, el manuscrit va entrar a la Biblioteca Valenciana, on es troba actualment, com ja hem dit.

Caldria dir, també, que Joan Fuster, en ocupar-se de la llengua del món eclesiàstic durant el XVII, i en parlar de Pere Esteve, tot i utilitzar les informacions de Cristòfor Mercader,¹⁸ no coneix la traducció de Planells, cosa que el porta a fer determinades afirmacions, en alguns altres treballs, que si hagués conegut el nostre manuscrit, les hauria d'haver matisades, com ja comentarem més avall.

Modernament, Jordi Colomina, el 1987 remarcava l'interés de la *Leccioncilla* para leer en valenciano que encapçala el volum de Planells, però fa l'efecte que es basava en l'edició que de la mateixa havia fet Roc Chabàs en el treball citat més amunt, de manera que sembla que no

¹⁷ Vegeu Olivier de Cárdenas, J.: "Bibliografía del Pare Pere", dins *III Centenario de la muerte del Venerable Fray Pedro Esteve*, Dénia, 1958, pp.

¹⁸ Vegeu Fuster, J.: *Heretgies, revoltes i sermons*, Barcelona, 1968.

coneixia el manuscrit.¹⁹ Per altra banda, Carles Mulet, en proposar un acostament interessant a la figura del franciscà pare Pere Esteve, tot i que fa un recorregut pels escrits que s'han ocupat de la seua vida i la seua figura i, encara, de la seua obra literària, i tot i que informa de l'existència del manuscrit de Planells, tampoc no el localitza, rememtant, només, a l'estudi d'Oliveira ja esmentat més amunt. Solament diu, parlant de la Vida de fra Esteve publicada per Cristòfor Mercader, que "Leopold Ignasi Planells en realitzà una versió en català que romangué inèdita". Afegeix que "el valor d'aquesta versió (...) ja va ser captada per l'insigne estudiós denier Roc Chabàs" i clou el seu comentari remetent a la nota de Colomina suara citada.²⁰

Finalment, voldríem remarcar dues aportacions més recents, de signe molt divers, però que tampoc no han arribat a conèixer el manuscrit de Planells, a pesar que pels seus interessos haurien pogut arribar a ell amb una relativa facilitat. La primera, d'Enrique Oltra Perales, OFM, i del 1997. En fer un repàs a la bibliografia antiga sobre Pere Esteve, esmenta el manuscrit de Planells, seguint les referències de Roc Chabàs. Però, va més enllà: "Luego se extravió y no ha quedado original alguno". Però, després d'advertir que de Planells "no tenemos más noticias", afirma que "sencillamente se trataría de un devoto de san Francisco que, prendado de las virtudes del venerable fray Pedro Esteve, se decidió a escribir su vida".²¹ No deixa de sobtar el fet que no remeta a la possessió del manuscrit per part d'Herrero, com hem vist més amunt.

¹⁹ Vegeu Colomina i Castanyer, J.: "Notes sobre la llengua de la Decadència", dins Alemany, R. (ed.): *Estudis de literatura catalana al País Valencià*, Benidorm-Alacant, 19987, p. 47.

²⁰ Vegeu Mulet Grimalt, C.: "Fra Pere Esteve, un representant paradigmàtic de la Decadència al País Valencià (1ª part)", *L'Aiguadolç*, 8 (1989), p. 71.

²¹ Vegeu Oltra Perales, E.: *El "Pare Pere" de Denia. Todo sobre el siervo de Dios*, València, 1997, p. 255.

El segon dels estudis que volem comentar és el de Vicent Pitarch, del 2001. Aquest investigador, en parlar de Pere Esteve, dóna la referència de l'existència d'aquest manuscrit a partir de l'article de Chabàs, però no localitza el text, i sembla que li atorga poca importància, entre altres coses perquè s'oposa clarament a la seua visió d'una església valenciana només preocupada per castellanitzar els seus fidels.

En qualsevol cas, aquest recorregut pels estudis que ens han precedit -i que no ha pretés ser exhaustiu-, només l'hem volgut fer per posar de relleu que un text que segurament és un dels escrits valencians en prosa, del segle XVIII, de majors pretensions literàries -no hem d'oblidar que el seu autor sembla que pretén portar a la impremta el manuscrit, si fem cas d'alguns indicis que hi trobem-, ha passat absolutament desapercebut o, senzillament, ha estat menystingut pels investigadors. I això, malgrat que es troba en una biblioteca pública.

Per altra banda, cal dir, d'entrada, que resulta evident que aquella església valenciana del XVII i del XVIII no va fer massa coses per la llengua: però algunes, com veurem, anaven encaminades a acostar la fe al poble, i en la seua llengua, atés que aquelles capes populars entenien poc o malament el castellà, i gens el llatí. L'obra de Planells, el 1760, anava en aquesta direcció. Però, no només. Hi caldria incloure l'obra d'un altre valencià, per exemple: el pare Gabriel Ferrandis, dominicà i a hores d'ara pràcticament oblidat.²² En definitiva, la preocupació que trobarem en Ferrandis, per acostar els ensenyaments cristians als estaments més

²² Fra Gabriel Ferrandis fou autor de diversos textos on usava la llengua del poble per fer entendre la doctrina cristiana millor, ja a mitjans del segle XVIII. En aquesta línia cal esmentar tres textos seus: *Instrucció moral breu y clara de lo que los pares y amos dehuen amostrar a la familia* (València, Joseph Tomàs de Lucas, 1739); *Modo de resar lo Rosari de María Santíssima*, (Reus, Viuda de Farnesc de Paula Compte, s.d.); i *Doctrina Christiana. Explicació de lo que necessàriament deu saber un cristià per a salvar-se*, (València, Viuda de Josep Orga, 1770). Aquestes obretes han estat editades i estudiades en Fresquet, R.-Villafranca, E: *L'obra valenciana del pare Gabriel Ferrandis (1701-1782)* (inèdit). Vegeu, encara, Escartí, V.J.: «Pregar en valencià al segle XVIII», *Saó*, núm. 212 (1997), ps. 33-35.

desfavorits de la societat valenciana del XVIII, és la mateixa que podem detectar en les paraules preliminars de Planells, a la seua obra.

D'alguna manera, tant al segle XVIII -amb l'augment de la voluntat didàctica i formativa de l'església, de la qual seria un exponent evident el bisbe castellonenc Josep Climent i Avinent (1706-1781)-, com al XIX, amb els moviments d'educació de les masses, per part de les opcions més liberals de la política, s'anava a posar de relleu la necessitat de l'ús del valencià en els sectors amb menys formació cultural. Si la castellanització hagués estat tan profunda com en alguns casos determinats s'ha arribat a afirmar, no s'entendrien de cap de les maneres uns escrits com els de Ferrandis, Planells o els mateixos col·loquis i raonaments del període, que fan servir la llengua del país per tal d'arribar al màxim possible de la població. En són un exemple ben clar els versos antinapoleònics i antiafrancesats de Vicent Manuel Branxat i Alfonso, que encara romanen inèdits.²³ Però, encara, hem d'advertir que l'ús del valencià no s'anava a limitar a l'escrit i a l'àmbit civil, sinó que durant la Guerra del Francès també sabem que s'usà no sols des dels improvisats escenaris de carrer on recitaria versos un col·loquier amb major o menor gràcia, sinó que també la llengua del poble la trobem ocupant les troncs, com ho testimonien alguns sermons d'un altre frare, en aquest cas dominic, Ramon Valcedo, que pretenia exaltar el poble contra l'invasor.²⁴ Ens trobàvem, però, en els orígens del que després seria la Renaixença. Però, el meu interès, ara i ací, no és aquest: només volia apuntar que, si anem rastrejant amb cura, hi podrem trobar una sèrie de petges que ens

²³ Vegeu Escartí, V.J.-Roca, R.: "Ideologia en l'obra de Vicent Manuel Branchat", dins *Escalante i el teatre del segle XIX (Precedents i pervivència)*, València-Barcelona, 1997, pp. 57-84. Vegeu també Branxat i Alfonso, V.M.: *Comèdies, col·loquis i soliloquis*, a cura de V.J. Escartí, (inèdit).

²⁴ Vegeu Casanova, E.-Martínez, F.A.: "La guerra i la paraula. Sobre els sermons patriòtics en valencià durant la guerra de la Independència", *Caplletra*, 31 (2001), pp. 213-240.

destacaran el continuat ús del valencià durant el XVIII, cosa que afavoreix els moviments literaris del XIX. No existeix la generació espontània, per dir-ho en altres paraules.

Així, ens sembla significatiu que uns anys després d'acabada la Guerra del Francès, podem trobar, encara amb major contundència, les explicacions sobre l'elecció del vernacle, per part de Manuel Civera, un col·loquier d'extracció humil i d'idees en principi liberals, que en prologar la seua col·lecció de textos, afirmava que, si usava el valencià, era perquè

“multituds de pobles que no n'entenen atra, estan en estrem ignorants de lo que els convé saber, tant en lo polític com en lo moral. (...) Yo, coneixent en lo polític igual necesitat, determine escriure en llengua valenciana estes conversacions per a que se instruïxquen en lo nou sistema constitucional y penetren la utilidad y benefici que ells els resultarà (...) encara que alguns ignorants presumits neguen poder haberala en esta clase de escrits y en idioma valensià, què a cas no es poden esperar de esta llengua idees altres, penetracions agudes y pensaments de sublimitat? Que no es pot en ella explicar tot lo perteneixent al nostre dogma y lo més intrincat dels misteris de la nostra religió? Que no hi à prou forsa y enerchia en ella per a reprendre els visis, instruir als ignorants y convertir als pecadors? (...) yo tinc per un simple al que vullga sostindre que el idioma valencià no siga capàs y suseptible de tot lo que són els demás”²⁵

La tasca de Planells, com la de Civera, havia estat transmetre les seues idees a uns àmbits poblacionals d'escassa formació cultural. I tots dos varen optar per l'ús del valencià, la llengua del poble. No podem imaginar que ells dos fossen els únics. Hi hagué Ferrandis i Valcedo. I, segurament, altres que ara no coneixem i que, en molts casos, hauran caigut en l'oblit més absolut per manca de proves escrites. És, aquest, el problema de la literatura manuscrita vs. literatura impresa, el qual es

²⁵ La citació prové de Navarro Cabanes, J.: *Catàlec bibliogràfic de la premsa valenciana*, València, 1928, pp. 37-38

manté pràcticament inalterable, des del segle XVI fins a l'Edat Contemporània, com ja hem indicat en un altre lloc, parlant llavors del Barroc.²⁶

2. *El pare Pere Esteve de Dénia: els seus escrits i la literatura sobre ell.*

Pere Esteve i Puig va nàixer a Dénia el 19 d'octubre de 1582, fill de Pere i Caterina. Des de menut sembla que mostrà interès per les coses de la religió -potser influenciat per l seu oncle matern, Jaume Puig, beneficiat de la parròquia de Sant Antoni Abat-, com també ho féu el seu germà major, Joan Esteve, nascut el 1575 i que arribaria a ser capellà, i una germana d'ambdós, de nom segurament Caterina, que arribaria a ser monja. Una altra germana, Maria Magdalena, es casà i va portar al món onze fills.²⁷

Pere Esteve prompte es decantaria per fer-se frare de l'ordre de Sant Francesc, i deprés de prendre els hàbits, quan comptava díhuit anys, al convent de Santa Maria de Jesús, va ser enviat als convents d'Alzira i d'Oliva, des d'on passà al de Sant Francesc de València. Sembla que en aquells primers anys de la seua carrera eclesiàstica va excel·lir en els seus estudis de llatí, arts i teologia. Però aquestes afirmacions fetes pels biògrafs potser només són les acostumades *laudationes* dels hagiògrafs, dels quals les hauria recollit Vicent Ximeno, en redactar els *Escritores del*

²⁶ Vegeu Escartí, V.J.: "Escrits valencians del Barroc: textos i contextos d'una literatura en català, especialment en poesia", ponència presentada al *13è Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, celebrat a Girona, 8-12 de setembre 2003 (en premsa).

²⁷ Aquestes dades biogràfiques provenen de la documentació rescatada per Roc Chabàs, i ressenyada a Oltra Perales, E.: *El Pare Pere de Denia. Todo sobre el siervo de Dios*, València, 1997, pp. 15-19.

reyno de Valencia (València, 1747). Més interessant ens sembla l'afirmació que fa tot seguit:

Supo con excelencia las Artes, y la Sagrada Theología con tan sólidos fundamentos que pudo decir en el Sermón de sus exequias el docto pavorde Buenaventura Guerau, presbítero de la Congregación del Oratorio, director espiritual suyo, averle oído por espacio de muchos años sin dissonar en nada en la Filosofía ni en la Theología Escolástica, Expositiva, Moral ni Mística, tratando las materias más difíciles, y que para hablar en ellas con acierto piden mucho estudio; y añade que decía el arzobispo de Valencia, don fray Isidoro Aliaga que la doctrina de fray Pedro era saníssima y gravíssima.²⁸

El pare Pere Esteve arribà a ser comissari de la Santa Casa de Jerusalem a València -encarregat, doncs, de recórrer les terres de l'antic regne valencià per recollir almoines amb destinació als Sants Llocs de Terra Santa- i visità la cort dels Àustries, segons ens conten els seus biògrafs. Aquest contacte directe amb la monarquia hispànica el portaria a ser promogut per Felip IV per a un bisbat a Galícia; però ell no ho acceptarà per tal de seguir el camí que havia escollit, dedicant-se a la predicació entre les capes més populars de la societat, com reporten els seus biògrafs.

Més enllà de les possibles subjectivitats del mateix paborde Guerau, caldria recordar la seua afirmació, sobre els coneixements i la formació cultural de Pere Esteve, per tal de no encasellar la producció d'aquest en els límits de la literatura de baixa qualitat que, en opinió d'alguns autors, va preodminar a la València del segle XVII. En efecte, el pare Pere va produir uns textos -alguns perduts i d'altres conservats- que trobaríem més aviat susceptibles de ser denominats amb l'etiqueta que ja

²⁸ Ximeno, V.: *Escritores del reyno de Valencia*, 2 vols., València, Josep Esteve Dolç, 1747-1749, vol. II, p. 18.

fa alguns anys va proposar Antoni Ferrando -literatura *popularista*- i que ell mateix va definir en els següents termes:

Literatura popularista seria, per a mi, aquella que es complau a tractar temes populars, bé que sense adoptar necessàriament un punt de vista popular. Ben sovint, persegueix uns objectius contraris als interessos autènticament populars.²⁹

Caldrà afegir que aquesta mena de productes destinats al poble -en sentit ampli-, no sempre són fruit de ments del poble, sinó que sovint han estat elaborats en sacristies, convents i salons, per part de clergues, frares i nobles que pretenen, seguint les directrius ideològiques del Barroc, fer arribar els conceptes que cal fomentar entre el poble, tot usant els llenguatges que li són més pròxims: la poesia -de certamen, normalment- i la llengua pròpia dels estaments populars que entenen malament el castellà i poc o gens el llatí.³⁰ En aquest sentit caldrà recordar un parell d'aportacions documentals que poden ser il·lustratives.

En primer lloc, és ben interessant constatar la remarca que el rector d'un lloc de la Ribera del Xúquer -i pròxim, per tant, a la "castellanitzada" València- fa als inquisidors, en un procés del 1621. Així, en remetre les informacions que li havia demanat la Inquisició sobre el cas d'un presumpte bruixot anomenat Melcior Agramunt, el mossén afirma -en castellà, però- que "los papeles que os mando van el lengua valenciana, porque no usan por acá las pláticas en lengua castellana ni latina".³¹ Al costat d'aquest testimoni que ens parla de la no comprensió

²⁹ Ferrando, A.: "La literatura popularista al País Valencià durant la Decadència", dins Alemany, R. (ed.): *Estudis de literatura catalana al País Valencià*, Alacant, 1987, p. 55.

³⁰ Hem reflexionat sobre aquests conceptes a Escartí, V.J.: "Escrips..."

³¹ Archivo Histórico Nacional, *Inquisición*, 532, leg. I, f. 7 r.

del castellà per part dels valencians, cal contraposar-ne un altre. En aquest cas, el de don Marc Antoni Ortí, que en un seu pròleg al *Siglo quarto de la Conquista de València*, del 1640, assenyala que “casi totes les juntes es fan en castellà” -tot referint-se al consell de la ciutat de València-, i afegeix que

no solament se fa particular estudi en procurar saber la llengua castellana, però també en oblidar la valenciana, per la molta abundància que y ha de subjectes que els pareix que tota la sua autoritat consistix en parlar en castellà.³²

La distinció entre totes dues citacions és òbvia: menre la primera fa referència al “poble”, la segona parla dels regidors dela ciutat de València. El pare Pere, com hem dit, s’interessa sobretot pel poble menut, i això el porta, de manera natural, a seguir usant la llengua del país. Però, anem per parts, i em una ullada a la producció escrita del pare Pere, conservada o de la qual tenim notícies fidedignes, a través de l’escrit de fra Cristòfor Mercader, que les recull, les edita o en dóna notícia per primera vegada, el 1677:³³

A. Poesies.

1. “Goigs a Sent Pere Cap de Pals” (pp. 93-95).
2. “Goigs a Nostra Senyora de la Montanya de Santitat” (pp. 97-100).
3. “Goigs a Jesús Pobre” (pp. 121 i ss.).
4. “Història del Sant Sepulcre” (pp. 124-129)
5. *En bon punt y en bon hora* (pp. 157-159).

³² Vegeu Ortí, M.A.: *Siglo quarto de la Conquista de Valencia*, València, Joan Baptista Marçal, 1640, ff. 1-3. El text, entre altres d’aquell mateix tarannà, ha estat també publicat a Pitarch, V.: *Defensa de l’idioma*, València, 1972, pp. 57-70

³³ Vegeu Mercader, C.: *Vida admirable del siervo de Dios, fray Pedro Esteve*, València, Francesc Mestre, 1677. Cite, ara, per les pàgines per aquesta edició, d’acord amb allò referenciat per Ribelles Comín a l’obra citda més avall (nota 41).

6. *Ànimo, los meus germans* (pp. 171-172)
7. “Resposta a la carta dels Micalets” (pp. 174-189)
8. *Plora Barcelona* (pp. 200 i ss.).
9. *Deixem fer a Déu* (pp. 354-355).

B. Prosa.

1. Respostes del pare Pere i profecies (pp. 197, 198, 204, 208, 218, 220, 223, 231-234, 240, 252, 256, 261, 265, 269, 279, 272, 279, 282, 283, 289-291, 294, 296, 300, 302, 304-306, 309-324, 328-330 i 336).
2. Símls morals (pp. 356-359).
3. “Otros muchos símiles tenía escritos el pavordre Grau, mas con el trasiexo de sus papeles se han perdido” (p. 359).
4. Reglaments de diverses confraries, de les que dóna notícia Mercader (p. 240)

Aquests textos ara referenciats només caldria completar-los amb els dels seus sermons: no podem dubtar que varen existir -si més no els esborranys- i, per molt “popularistes” que foren, evidenciarien l’ús de la nostra llengua en la trona i, encara, com a eina intel·lectual de treball del franciscà.

Per a Joan Fuster, l’ús que en féu el pare Pere, de la llengua dels valencians, no passaria de ser “anecdòtic”, per dialectalitzat i castellanitzat, recolzant sovint en la nota còmica, clarament espanyolista i anticatalanista (durant la Guerra dels Segadors), i d’escassa qualitat literària. Però, amb tot, Fuster hi destaca també la importància dels fragments conservats de l’obra del pare Pere de Dénia, atés que ens

ajuden a reconstruir “l’aire i el color de la societat valenciana del XVII”.

34

Un acostament més complex i encertat a la literatura d’Esteve el va portar avant Mulet Grimalt, el qual evidenciava que

Pere Esteve presenta alguns trets significativament positius en relació a la penosa situació del seu temps: El conreu permanent de la llengua pròpia del país, la frescor popular i la relativa càrrega irònica dels seus sermons, la varietat dels seus poemes religiosos, la relativa habilitat dels seus poemes pol·lemitzadors... El fet més rellevant, als nostres ulls, és constituït però per la connexió de la seva personalitat i la seva trajectòria vital amb un conjunt de figures religioses extraordinàriament carismàtiques que puntegen de cap a cap la trajectòria de la nostra literatura.³⁵

Per damunt de l’apreciació personal final de Mulet, caldria destacar que, en efecte, la literatura esteviana no és sols un conjunt de “textos” de difícil classificació, sinó que obeeixen clarament una voluntat de connectar amb el poble, amb la gran majoria de la població valenciana del XVII que no entén el castellà, per la qual cosa usará gèneres i metres populars -els goigs, per exemple-, i usará la seua llengua materna. Esteve volia predicar, especialment, als “brivons”, com ja han destacat, entre altres, Fuster, a partir d’unes paraules del franciscà. Dit en paraules de Ximeno,

la gente más soez y abatida y aquellos que se reputan por las heces de los pueblos, eran los que buscava y adotrínava con más gusto; assí porque ellos son los que más suelen carecer de enseñanza y doctrina como porque considerava que también por ellos avía Christo nuestro Señor derramado su sangre.³⁶

³⁴ Fuster, J.: *Heretgies...*, p. 140

³⁵ Mulet Grimalt, C.: *op. cit.*, (2ª part), p. 139.

³⁶ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 19.

Però si aquesta voluntat d'adoctrinar enllaçaria perfectament amb el to popular dels seues escrits i dels seus sermons, caldrà recordar, encara, que el fet que ens conste la confecció de reglaments de confraries en valencià, quan altres casos semblants optaven pel castellà, ens l'ha de situar com un convençut defensor de la llengua en els nivells més formals, com ara el de l'administració eclesiàstica. A banda de les ideologies polítiques del pare Pere -que no podien ser altres que les de la majoria dels valencians-, hem de destacar el seu continuat ús de l'idioma, com també va fer ja Fuster, al treball citat més amunt. Una lectura semblant, del pare Pere Esteve, fa Pitarch, quan, després de lamentar la pèrdua dels sermons d'aquest, assegura que “per damunt d'aquesta ocultació, que tant s'adiu amb la modèstia del menoret, n'ha transcendit el valor simbòlic de reivindicador de la llengua de la seua gent, que és l'idooma del país”.³⁷

Però, la figura del pare Pere, que mor en olor de santedat el 3 de novembre de 1658, va generar, al marge dels seus mateixos escrits, una sèrie de textos que cal considerar i tenir en compte ara.

El primer d'aquests escrits -i que serà la base d'alguns dels següents- és el ja esmentat de fra Cristòfor Mercader: *Vida admirable del siervo de Dios, fray Pedro Esteve, predicador apostólico y comissario de Jerusalem, en la santa provincia de San Francisco de Valencia*, publicada a València, el 1677, per Francesc Mestre, i a expenses de Manuel Mercader, assessor civil en la Governació de València, germà de l'autor. Sobre ella tornarem en l'epígraf següent, per tal de fer-ne una anàlisi més detallada, però val a dir que recollí els textos valencians originals d'Esteve i reproduí anècdotes i converses seues, també en aquesta llengua.

³⁷ Pitarch, V.: *Llengua...*, p. 287.

Aquest text es veia completat per un sermó d'exèquies pronunciat pel pabordre Bonaventura Guerau, que es va publicar allà, i que també contenia informació de primera mà sobre el pare Esteve. Aquest sermó, encara, presenta la característica d'haver estat pronunciat en valencià i d'haver-se publicat en aquesta mateixa llengua.³⁸

Cronològicament, el següent dels textos específics destinats a fra Pere Esteve és el del nostre Leopold Ignasi Planells, que efectivament, com anuncia al títol, és un resum de l'escrit de Mercader, íntegrament en valencià, on també es recullen els textos originals d'Esteve i part de les anècdotes i converses recollides a l'original. Aquest text romangué inèdit i encara ho és a hores d'ara. És la base d'aquest estudi nostre.

El pare franciscà Lluís Blanquer, el 1839, amb motiu d'haver-se redescobert el cos incorrupte de fra Pere Esteve al convent dels franciscans de València, i del seu trasllat posterior a Dénia, va donar a la llum una síntesi del text de Mercader: *Compendio de la vida del venerable fray Pedro Esteve, de la regular observancia del seráfico padre san Francisco de la provincia de Valencia*. Hi afegia una relació detallada de la troballa i de la translació del cadàver del pare Pere, aquell any 1839.³⁹

L'any 1880, el conegut historiador don Roc Chabàs, denier com Pere Esteve, va publicar dos textos sobre el seu coterrani; en ells, tot seguint el text de Mercader, afegia dades provinents dels arxius locals i esmenava errades del text del XVII que, per cert, el mateix Chabàs s'havia encarregat de portar a la impremta, per segona vegada, el 1865, a

³⁸ Guerau, A.B.: *Sermó en les exèquies del reverent frare Pere Esteve, predicador apostòlich*, dins Mercader, C.: *op. cit.*, pp. 373-386.

³⁹ Vegeu Blanquer, P.: *Compendio de la vida del venerable fray Pedro Esteve, de la regular observancia del seráfico padre san Francisco de la provincia de Valencia*, València, Oficina de López, 1839. Hi ha informació sobre aquest llibre a Oltra Perales, E.: *op. cit.*, pp. 263-264.

pesar que aquesta edició no contindrà el sermó de Guerau.⁴⁰ L'aportació bàsica de Chabàs consistia a consignar documents referits a als pares d'Esteve, a ell mateix i a altres esdeveniments portentosos en relació al cos incorrupte de fra Esteve. Inclou també els escrits del franciscà -amb un text sobre el Mongó i el calvari, en castellà, que sembla més aviat una traducció adaptació- i reproduueix el sermó del pabordre Guerau.⁴¹

El text de Mercader, en l'edició de 1865, encara serà reimprés, en facsímil, el 1982;⁴² i bona part del mateix encara és usat i reproduït per Oltra Perales, el 1997. Aquest últim, però, en reproduir els textos en valencià d'Esteve en la versió de Mercader, no sols no els edita correctament, d'acord amb les normes que fan servir les acadèmies d'arreu del nostre àmbit, sinó que s'esforça per desvirtuar-ne les grafies i d'adaptar-les als seus criteris personals, encara que no ho adverteix en cap lloc.⁴³

Per acabar aquest apartat, voldríem assenyalar que fra Pere Esteve no ha de ser vist com un literat -encara que siga això el que més ens haja interessat ara. De fet, pertany a l'àmbit de frares del Barroc, tocats dels desitjos de la santedat, amb més o menys mostres de misticisme en les seues actuacions, taumaturgs i de vegades agitadors de masses, en tant que exerceixen sobre ells el poder de la comunicació pública, que es veuen obligats, com en aquest cas, a fer servir la "literatura" per arribar

⁴⁰ El text de Mercader va eixir publicat sota el següent títol: *Vida admirable del siervo de Dios, fray Pedro Esteve*, Dénia, Pere Botella, 1865. Els textos de Chabàs són: *Datos biográficos del venerable Pedro Esteve y documentos notables referentes al mismo*, Dénia, Pere Botella, 1880; i *Historia del venerable fray Pedro Esteve, predicador apostólico*, Dénia, Pere Botella, 1880.

⁴¹ Sobre aquests llibres de Chabàs, vegeu Oltra Perales, E.: *op. cit.*, pp. 265-268. Una descripció molt més completa del segon, a Ribelles Comín, J.: *Bibliografía de la lengua valenciana*, t. III, Madrid, 1939, pp. 67-71. S'hi assenyalen els textos en valencià, de fra Esteve, que recull i publica ací Chabàs.

⁴² Mercader, C.: *Vida admirable del siervo de Dios, fray Pedro Esteve, predicador apostólico*, Alacant, 1982.

⁴³ Oltra Perales, E.: *op. cit.*, esp. pp. 121-139, encara que fa una selecció de Mercader a altres llocs, en especial a les pp. 81-126.

encara més lluny, en la seua voluntat de catequesi sobre el poble. És per això que usaran els goigs, els romanços i altres formes poètiques populars i popularitzants, per tal de fer-se més pròxims als estaments menys formats de la societat. El fenomen, que tenia els seus orígens en el món medieval, tocat de milenarisme, degué tenir en sant Vicent Ferrer un dels punts àlgids, i la figura d'aquest, segurament, degué pesar sobre els predicadors valencians que vindrien després d'ell.⁴⁴ Versos, sermons i algun altre paper, doncs, poden ser considerats els productes “literaris” d'Esteve. Aquests, per fortuna, en una part almenys representativa, foren salvats per Guerau i per Mercader. Encara, l'ús sistemàtic del valencià per part d'Esteve va promoure que fossen reproduïts en aquella llengua i que, ja al XVIII, algú, en pensar en reescriure la seua vida, també es decantàs per aquella llengua, com veurem.

3. La Vida del pare Pere Esteve, de Cristòfor Mercader.

No són moltes les dades que posseïm sobre la vida i l'obra de fra Cristòfor Mercader. Segons Vicent Ximeno, va ser

natural de Valencia, de una de las familias que ennoblecen a esta ciudad. Fue religioso francisco de la observancia, sugeto erudito en divinas y humanas letras, y hombre dotado de buen ingenio y de mucha claridad en su estilo. En Madrid tuvo el empleo de predicador de corte y después en Valencia el de chronista de su provincia, en el qual permaneció hasta su muerte.⁴⁵

⁴⁴ Vegeu Pitarch, V.: *Llengua...*, p. 307.

⁴⁵ Ximeno, V.: *op. cit.*, vol. II, p. 92.

Critòfor Mercader, de la casa dels barons de Bunyol, va ser germà de don Manuel Mercader, jutge, assessor civil de la Governació de València, i del Consell de Sa Magestat, que finançà l'edició de la *Vida* de fra Esteve escrita per fra Cristòfor, com s'indica al títol de la mateixa.⁴⁶ Aquest text, de 372 pàgines, és sens dubte la seua obra més important impresa. De fet, Ximeno ens parla de dos escrits més, publicats a València en un mateix volum, el 1683, però en llatí, sobre qüestions eclesiàstiques, que ara com ara deuen tenir un interès molt relatiu. Més substancials, des del nostre punt de vista, devien ser les *Crónicas de la santa provincia de la observancia de San Francisco de Valencia*, que va poder veure, manuscrites, però llestes per a la impremta, el bibliògraf Rodrigues,⁴⁷ però que no arribaren a imprimir-se, com assenyala Ximeno,⁴⁸ i que segurament a hores d'ara es troben perdudes. Ens consta per una altra banda que Mercader va redactar un *Breve compendium rerum memorabilium almae provinciae Valentiae regularis observantiae S.P.N.S. Francisci, anno 1680*, en la qual s'inclouïa un fragment -també en llatí- amb una breu biografia i lloança de la figura de fra Pere Esteve.⁴⁹

En qualsevol cas, constatem que la llengua vernacla que fa servir Mercader, quan ha d'escriure, no és la de València. La seua pertanyença a l'estament dels nobles, prou que seria indicatiu de la normalitat amb què

⁴⁶ A la portada es pot llegir: *Vida admirable del siervo de Dios, fray Pedro Esteve, predicador apostólico y comissario de Jerusalén en la santa provincia de San Francisco de Valencia. Escrivióla fray Christóval Mercader, religioso de la misma provincia, predicador que fue de corte, de la de su magestad Carlos II, rey de las Españas, y coronista de la santa provincia de la observancia de Valencia. Sácala a luz, a costa de don Manuel Mercader, juez asesor civil en la Governación de Valencia, del Consejo de Su Magestad, hermano del autor. Dédicala a la muy noble, leal y coronada ciudad de Valencia, Francisco Mestre, impresor. Con licencia. En Valencia, por Francisco Mestre, impresor del Santo Tribunal de la Inquisición, junto al Molino de Rovella. Año de 1677. Véndese en casa de Pedro Sánchez, guantero, en la plazuela de las Passas.*

⁴⁷ Rodríguez, J.: *Biblioteca valentina*, Josep Tomàs Lucas, 1747, p. 212.

⁴⁸ Ximeno, V.: *op. cit.*, p. 93.

⁴⁹ Vegeu Oltra Perales, E.: *op. cit.*, pp. 245-251.

podria fer servir el castellà, almenys a l'hora d'escriure. Com que, a més, va viure a Madrid durant un temps, la necessitat d'aquell idioma es faria més evident, encara més si fra Cristòfor o el seu germà pensaven situar-se a la cort o aconseguir favors i prerrogatives del monarca. El castellà, ja des de les Germanies, però més especialment durant el Barroc, va ser la llengua de relació amb el poder. N'és un exemple l'actitud del noble valencià Bernat Guillem Català de Valleriola (1568-1609).⁵⁰

En aquest sentit cal dir, amés, que tot i que el llibre degué estar destinat en origen a promocionar-ne l'autor o el seu mecenes i germà, el fet d'escollir un tema -el del pare Pere- de tan marcat caràcter popular, obligà Mercader a conservar la llengua pròpia del franciscà i, en els fragments en què el pare Pere parla, o en reproduir les seues poesies, l'autor va conservar el valencià.

En efecte, com ja hem vist més amunt, al volum de Mercader es repdueixen, senceres, algunes de les obres d'Esteve i, encara, el sermó fúnebre de Guerau.⁵¹ Pel que fa a la llengua reportada per Mercader, hauríem de precisar que els textos d'Esteve i el text de Guerau presenten les mateixes característiques: un valencià que s'inspira en models tradicionals, farcit de castellanismes -però no excessius- i amb clares concessions als registres de llengua més col·loquials. De fet, l'opció presentada per Mercader no en podia ser una altra.

Durant el segle XVII, els models de prosa literària, en valencià, es varen veure absolutament influenciats per la presència del castellà a nivell imprés més que no oral. Així, quan un autor s'acarava amb la possibilitat

⁵⁰ Sobre l'ús del castellà a l'hora de relacionar-se amb la monarquia, durant l'Edat Moderna, és un bon exemple Bernat Guillem Català de Valleriola. Vegeu algunes apreciacions a Roca Ricart, R.: "Bernat Guillem Català de Valeriola i el seu dietari (1568-1607)" dins *Miscel·lània Germà Colon*, 7, Abadia de Montserrat, 1997, pp. 79-94.

⁵¹ Vegeu, més amunt, la nota 38.

de fer servir la seua llengua per a redactar un text, tenia presents, entre altres coses, els models proposats des dels autors de moda i de més renom a la península -que venia a constituir l'univers literari al qual podia arribar un qualsevol *peninsular*, apartat en bona mesura de la resta d'Europa. Per tant, si Mercader optava per escriure el seu text en castellà, va tenir, sense dubte, presents, els centenars de *vides* de sants que, en aquesta mateixa llengua, corrien impreses per les biblioteques valencianes. Des del segle XVI, amb els textos de Joan Baptista Anyes i d'algun altre -deutors dels models, més complexos, de Roís de Corella i Miquel Peres-,⁵² l'hagiografia valenciana havia optat claríssimament pel castellà: l'ambient de *reforma* -promogut després de Trento-, i les majors possibilitats d'èxit social i econòmic, s'imposaven, en tal cas.

Per altra banda, una vegada decidida l'opció de la llengua possible -que seria una decisió ràpida, tenint en compte el context cultural-, i escollit el castellà com a llengua vehicular, Mercader hagué d'optar, també, entre els diversos models estilístics que llavors es portaven, a l'hora d'escriure i, sobretot, de sermonar. Els nostres autors, si havien de decantar-se per un model lingüístic, sabien que aquell que més volada els podia conferir era el que podríem anomenar "culte". Present en l'oratòria sagrada i en especial en els reculls de sermons que més que no adreçats al poble s'adreçaven als altres sermonadors, als quals els volien ser models, hi introduïen tota classe de recursos, amb imatges, símls, anècdotes i citacions bíbliques i clàssiques. La intenció era commoure l'auditori i, en valencià, l'exemple més representatiu d'aquest estil seria l'obra de Gaspar Arbuixech.⁵³ Quan aquest model pompós i rimbombant passava als

⁵² Sobre els textos d'Anyes, vegeu Anyes, J.B.: *Obra catalana*, a cura de M. Cahner, Barcelona, 1987.

⁵³ Arbuixech, G.B.: *Sermó de la santa conquesta de la molt insigne, noble, leal e coronada ciutat de València*, València, Jeroni Vilagrassa, 1666 [Ed. facs. Sueca, 1975].

llibres hagiogràfics, i en castellà, el resultat s'acostaria bastant a l'obra de Mercader. Un llenguatge “abarrocat” -per recargolat-, que ha merescut valoracions negatives ja en el nostre temps, tot i que en el seu moment, i encara durant el XVIII, a Mercader se'l considerà un autor “de buen ingenio y de mucha claridad”, com dirà Ximeno.⁵⁴ Ara bé, per a Chabàs, el llenguatge usat per Mercader és “pretencioso, empalagoso”,⁵⁵ mentre que Oltra Perales afirma que “lo negativo de la obra de fray Cristóbal Mercader está en su estilo”.⁵⁶

No deixa de sobtar que Mercader, admirador d'Esteve, en comptes de triar un llenguatge més planer, per tal d'arribar a un espectre poblacional major, es decante per aquella opció clarament culta. Tanmateix, la resposta pot vindre de la mà de a qui anava adreçada l'obra. En efecte, Mercader no devia proposar-se com a meta el “poble menut” -a qui s'havia dedicat sempre Esteve-, sinó la nobles ai l'oligarquia ciutadanes -o de la cort dels Àustries-, els quals eren els qui, amb els seus diners i els seus recolzaments podien fomentar i impulsar la causa de canonització del pare Pere. Si l'opció del castellà era evident, l'opció d'un model culte de llengua i d'estil també es fa ben palés, des d'aquesta òptica.

Com veurem en l'apartat següent, la sensibilitat lingüística i estilística de Leopold Ignasi Planells serà molt diversa i així, gran part del treball d'ornamentació que féu Mercader desapareixerà en la versió valenciana que no és una simple traducció del text del franciscà del XVII,

⁵⁴ Ximeno, V. : *op. cit.*, vol. II, p.

⁵⁵ Chabàs, R.: *Historia...*, p. 8

⁵⁶ Oltra Perales, E.: *op. cit.*, p. 234.

sinó una versió lliure del mateix, amb uns objectius molt diferents que es detecten ben clarament des dels mateixos nivells de la llengua emprada.

Heus ací un fragment del Capítol VI de Mercader que pot resultar il·lustratiu de l'estil de la seua prosa:

Ya se pone esta animada luz en el candelero pra que alumbre a todos los que están en la casa de Dios, y el fuego que estaba oculto en este pozo, como el de Nehemías, a vista del sol se enciende con admirable espectación. Encomendaron los superiores de la religión al padre fray Pedro el oficio de la predicación evangélica, que en la monarquía religiosa es prudente dirección ocupar a cada uno en el ministerio más ajustado a su genio, con que no andan barajados los oficios, que es la discreta enseñanza en el cuerpo místico de la Esposa, en que las manos destilaron, o como otra letra dice: “Lloraron mirra, siendo propio el llorar para los ojos, no para las manos”. Y así no es maravilla que suden amarguras en oficios que no se hicieron para ellos. Conociéronlo los prelados, que están en lugar de Dios, la idoneidad del sujeto, como decía san Pablo, y le hicieron ministro del santo Evangelio, porque tenía su gesticulación grave, la articulación entera, la pronunciación cortada, el tono de la corpulenta voz claro, y acción significativa y apropiada; y así le encomendaron tan magistral enseñanza de la fe católica, dándole facultad de expositar la Sagrada Escritura conforme a los intentos o sentidos que tuvo el Espíritu Santo en la letra, que esto es ser predicador; y las enseñanzas que allá no las ha de querer àra sí solamente, sino a la manera que escribe Plinio del gallo, vivo geroglífico del predicador, debe congrega a los otros para que coman y les hagan provecho repartiendo con sus oyentes el pábulo útil de su doctrina.⁵⁷

Com podem detectar fàcilment, al costat d'una ornamentació intensa, hi ha citacions que provenen de la Bíblia i, encara, al·lusions a autors clàssics, com Plini, que aprofitaven per donar major llustre a les exposicions. Un estil com aquell, ni de lluny era apropiat per al públic a què volia arribar Planells. El fragment que hem acabat de transcriure ara mateix -que encara és més llarg-, en el text de Planells es reduirà a una

⁵⁷ Mercader, C.: *op. cit.*, pp. 29-30 [2ª ed.]

frase: “Veent lo prelat lo aprofitat de espirit y estudi, dispongué y manà la obediència al venerable pare Pere el sagrat ministeri de la predicació.” Però, del sistema de traducció de Planells en parlarem tot seguit.

58

4. La traducció de Leopold Ignasi Planells: un text per al poble.

La primera cosa que cal dir és que, encara a hores d'ara, desconeixem pràcticament tot sobre Leopold Ignasi Planells. Les nostres recerques a l'Arxiu del Regne de València, en la secció de Clero, on es conserven alguns lligalls i llibres provinents dels convents de franciscans de l'antic regne de València, i àdhuc al convent de Sant Francesc, del cap i casal, no ens han donat cap fruit. Fins i tot hem d'assenyalar que un dels màxims coneixedors de la història dels franciscans valencians, el pare Conrado Ángel, que ha elaborat una mena de catàleg de franciscans que han destacat per algun motiu al llarg dels anys, no diu res sobre Planells, a la seua monografia.⁵⁹ Ens trobem, doncs, davant un buit documental que potser algun dia es veurà ple, si hi ha la fortuna de trobar cap indicatiu més que ens permeta buscar en altres direccions. L'erudit Roc Chabàs ja advertia, en el seu article sobre Planells, que a banda del nom, només sabia que “vivía en Valencia el año 1760 a 22 de abril, cuando firmó la protesta que en el ms. pone: a esto se reducen las noticias que hemos podido recoger”.⁶⁰ També assenyala que ni Vicent Ximeno ni Just Pastor Fuster no donen cap notícia sobre ell, com en

⁵⁸

⁵⁹ Vegeu Ángel, C.: *Religiosos ilustres de las seráficas provincias de Valencia*, Palma de Mallorca, 1988.

⁶⁰ Chabàs, R.: “Un valencianista...” p. 107.

efecte succeeix.⁶¹ Després d'aquells eminents bibliògrafs, el fet que el manuscrit haja estat molts anys en mans privades degué contribuir a perdre el rastre del seu autor. I el desconeixement arriba al punt que, per exemple, Roc Chabàs no sembla creure que Planells siga franciscà. Així, el denomina “el Sr. Planells”,⁶² i no esmenta res de la seua possible pertanyença a l'orde de sant Francesc. Per a E. Oltra, “probablemente fue terciario franciscano, pues de San Francisco dice *Nuestro Padre*”.⁶³ La hipòtesi es llança a partir, solament, del títol de l'obra, reproduït a l'article de Chabàs, perquè, com ja hem comentat, Oltra sembla que no ha llegit l'escrit de Planells. També, apunta unes possibles motivacions i subjectivitats que es desprenen igualment de l'article de Chabàs: “sencillamente se trataría de un devoto de san Francisco que, prendado de las virtudes del venerable fray Pedro Esteve, se decidió a escribir su vida”.⁶⁴

La lectura del manuscrit de Planells no aporta, però, cap dada més sobre la personalitat del seu autor. De fet, més enllà del “nòstron pare” referit a sant Francesc, o “nòstron” pare Pere, en referència a fra Pere Esteve, no hem sabut localitzar cap indicatiu més sobre el fet que ell mateix fos franciscà. Com a molt, la cultura bíblica que deixa translluir al llarg de la seua traducció i adaptació del text de Mercader, ens parlen que devia ser un home d'església. Potser, un capellà; potser, un frare. Ara bé: en qualsevol dels dos casos, el lèxic usat, la voluntat d'escriure amb pulcritud, l'interès per la tradició ortogràfica valenciana demostrat no

⁶¹ Podeu comprovar-ho a Ximeno, V.: *op.cit.*, i Fuster, J.P.: *Biblioteca valenciana*, 2 vols., Josep Ximeno i Ildefons Mompié, València, 1827 i 1830.

⁶² Chabàs, R: *op. cit.*, p. 107.

⁶³ Vegeu Oltra Perales, E.: *op. cit.*, p. 225.

⁶⁴ *Ibidem*.

sols a la *Lecioncilla*, sinó també en el manteniment d'aquelles normes al llibre, ens l'han de situar entre els homes d'església amb una formació en lletres suficient per tal de portar avant un treball com el que ens deixà. Tanmateix, és cert, també, que la cultura eclesiàstica que destil·len les seues pàgines no es correspon amb la que podria haver exhibit un gran coneixedor d'autors i citacions llatines, i més bé tira mà de textos i d'autoritats que devien ser conegudes del lector a qui s'adreça i sobre el qual ell vol incidir. Per tant, a hores d'ara, les notícies futures sobre Leopold Ignasi Planells, si apareixen, ens poden arribar des de qualsevol àmbit.⁶⁵

Així, en qualsevol cas, de Planells sabem que es declara *natural* del cap i casal -encara que el mot *habitant* està afegit posteriorment- i es va entretenir en el resum i la traducció de la *Vida* del pare Pere Esteve publicada el 1677 per Cristòfor Mercader. Per altra part, també sabem que Planells tenia un interès evident per recuperar i difondre l'ús culte de la llengua.

Així, en la seua *Lecioncilla* -curiosament escrita en castellà- s'encarrega de donar una normes bàsiques per a la lectura i l'escriptura del valencià, que en general segueixen les recomanacions de Carles Ros i que, encara, es mostren evidentment conservadores i poc partidàries de la introducció de formes castellanitzades. En aquest sentit, caldria assenyalar que Planells segurament havia tingut accés a documentació antiga i, tot i els castellanismes que deixa anar al llarg de la seua obra, i que provenen en gran part del model que està traduïnt, el seu nivell de llengua és acceptable per al 1760.

⁶⁵ Una possible línia d'investigació que tal vegada caldria resseguir, fóra la de buscar notícies referents a algun capellà d'aquell nom. Una altra possibilitat serà la recerca en protocols notariais. Ambdues sobrepassaven els límits d'aquest treball i les hem deixades per a futurs acostaments al text i la figura de Planells.

Per una altra banda, els seus interessos es posen de relleu al *Pròleg* que encapçala la seua traducció:

Dos motius, christià llegent, són los que me han fet entretindre en copiar est resumit compendi de la portentosa vida de l'apostòlich varó y comisari que fonch de Terra Sancta en esta província de València, el venerable pare fray Pere Esteve, de la orde de nòstron pare Sant Francesch de la Observància. És el primer que, avent anys pasats vengut per poch espay de temps el llibre a mes mans, y sols llegint un poquetet, li cobrí algun afecte al subjecte. Tornant altra volta a les mans ara, per altre acàs, he tengut temps y fortuna de llegir-lo tot; y en ocasió que un conegut es trobava en un treballet, per lo que volia yo fer prechs y hem pareixia valdre'm de *Escalera arriba*, dix yo entonces: "Puix sens pensar hem ve la ocasió en tal ocasió, a este pardal –o àguila parda de l'Apocalipsis, com ell deya- y a les sues ales hem vull refugiar ab confiança, *sub pennis ejus sperabis.*" Tot naixqué del carinyo ple que ara li cobrí. Y com *probatio amoris, exhibitio operis*, li aguí de prometre per a obligar-lo. Y puix, per aver pasat cent y dos anys des de la sua mort, y el llibre huitanta y tres que se imprentà, està morta y soterrada la sua memòria y llibres ja casi no n'hi à, hem paregué fer esta còpia en valencià per a que, corrent entre els amichs, puixga en alguna manera resucitar dita memòria y afecte al dit venerable pare Pere: y este és lo segon motiu.

Per tant, tenim un interés personal i un altre més general, amb idea de col·laborar a la difusió de la figura del pare Pere. Encara, caldria remarcar que l'interés de Planells pel valencià li ve inspirat per la mateixa figura de fra Pere Esteve:

El aver-ho fet en valencià és perquè així predicava y parlava ab tot gènere de persones el venerable pare, com consta de tots los dits, mots y sentències que ab lo nostre idioma porta el autor del llibre.

I continua, més avall, amb una excusa que fa pensar que alguns dels seus lectos no podrien estar d'acord amb la seua opció lingüística:

També ho he practicat en nostre idioma perquè además de ser al pare Pere del regne, aver estat casi sempre en lo regne y no deixar la llocució de son regne, és rahó que se entengam tots y mamem de la llet de nostra mare Idioma, y no de la estranya y que no ho és.

Encara, afegeix un parell de detalls que paga la pena de comentar, atés que per un costat es veu clarament la seua voluntat didàctica i, per un altre, la seua voluntat de modernitzar la llengua -un intent que ja havia demanat Marc Antoni Ortí, al segle XVII. Per últim, segurament hi ha una referència als escrits que Ros publicava per aquells anys, destinats als notaris i homes de lleis, per tal que entenguessen perfectament els documents antics, com ell mateix declara en diversos llocs:

Mes al dia de hui, diran que no me entenen o no ho entenen. Yo no tinch culpa de açò; però aí baix els done un poquet de albitre o llum (en castellà), en què podran molt bé llegir, no tan a fosques, si atenen bé a les regletes aquelles. Poden pues, servir universalment per a qualsevol escrit corrent y no molt antich, puix aquelles veus de *dons*, *llavors*, *sellavons*, ni casi usen ja d'elles en lo regne, ni les pose yo. Los que necessiten per son ofici veure y saber llegir escritures antigues valencianes y altres coses que no són de notaria, han menester més estudi y aplicació, lo que no és ma perícia el amostrar-ho, ni el temps y puesto és per a això.

Per tant, Planells sent la necessitat de fer la seua versió en la llengua del poble, segurament impulsat pel mateix desig didàctic que podem detectar en les seues paraules, però també, potser, impulsat per treballs com els del pare Gabriel Ferrandis, que ja hem esmentat més amunt: en definitiva, es tractava de fer arribar als estaments socials menys preparats la fe en Jesucrist o models que eren considerats paradigmàtics -com era el cas del pare Pere de Dénia-, i per a la qual maniobra els difusors d'aquelles idees havien de valer-se, necessàriament, de la llengua que als lectors els fos més pròxima.

També en aquesta mateixa línia s'adreça la manera de treballar de Planells. Sense oblidar, però, la correcció lingüística, com veurem. De fet, la tasca de Planells passarà per sintetitzar el text de Mercader, tot evitant els embelliments innecessaris, i, per altra banda, buscar el màxim grau de

correcció -del que ell entén com correcció- quan copia els textos d'Esteve. Per tal que es veja millor, posarem dos exemples.

En primer lloc, anem a veure a què queda reduït el capítol II de Mercader. Heus-lo ací, amb el text de Planells que es correspon, intercalat, en negreta:

Llamaba Dios el alma de nuestro Pedro a la caverna de las roturas de Francisco, para que en la soledad y apartados del mundo pudiese con menos estorbos hablarle al oido del corazon. Siendo, pues, nuestro mancebo el egeemplo de toda aquella ciudad y el espejo de todos sus condiscipulos habiendo estudiado la latinidad con elegancia y propiedad, hallándose en edad florida, y abastecido de una mediania de bienes de fortuna, muy querido de sus padres y estimado de todos sus ciudadanos, determinó dejar el mundo con este motivo.

Festejaba la ilustre ciudad de Dénia, con varios regocijos, aquel inestimable precio de la redención humana la preciosa sangre de nuestro señor Jesucristo, para cuyo regocijo más solemne, determinaron los estudiantes de representar una comedia, para la cual encomendaron a Pedro un papel; hizo con afectada propiedad su disfraz y acabada la función desnudóse los vestidos de la persona que había representado y entrando la inspiración divina, comenzó a quimerear con varios discursos en los embelesos y embelecocos del mundo, que todo él es una farsa, pues en las tablas a donde salimos a luz cada uno hace su papel diferente y en el vestuario a donde se desnudan los cuerpos, sólo queda cuando mucho la memoria de lo que fueron. Es la vida sueño por lo dormidos que yacen, los que no despiertan al verdadero uso de los sentidos, que cevados en apariencias no pasan mas allá de los coloridos deliciosos que imaginan, sin penetrar con la vivaz recta razón los interiores. sinsabores de los gustos, que bien mirados a la luz del desengaño en este mundo, como decía Moysés: “Todo lo que no es cielo, es tierra y la tierra se llama así, *quia territur*,” como diciendo en su nombre, es para pisada la tierra, y el mundo aprovecha mucho a los hombres ollado. Con estas consideraciones, u otras semejantes del menosprecio del mundo, encomendó nuestro Pedro a Dios la buena y acertada elección de su estad; pidiendo a la divina magestad, se dignase de inspirarle el que habla de ser de mayor servicio suyo. Aumentó para esta súplica las obras meritorias y penales que su devoción hacía, puso por su intercesora a la Reyna de los ángeles María, señora nuestra, y sobre la devoción que tenia de oír misa todos los días, en esto procura oír muchas y asistir mas frecuentemente a la iglesia, a cuyo sagrado se acogía su sencillez, como la de la paloma inocente al arca de Noé, no hallando en el cenagoso mundo descanso para su pie. En el templo, pues, retirado le halló un tío suyo una mañana y le dijo: que le ayudase a celebrar; estaba el tío sacerdote beneficiado en aquella iglesia, dio al sobrino la llave de un cajón a donde tenia los ornamentos, prevínolos con diligente curiosidad el mancebo, ministró al sacerdote en el divino sacrificio, y en él pidió a Dios nuestro Señor, el devoto joven, la última determinación y eficaz de su elección. Consiguióla de la piedad divina, que en la propiciación universal, representada, aunque incruenta en el altar, nada de lo que nos conviene sabe negarnos. Acabada pues la misa y tornados los ornamentos a su lugar, besó la mano al sacerdote y sin dar cuenta de su vocación a n i n g uno, dando las espaldas a las redes, como los hijos del Zebedeo, siguió el silvo de su divino pastor, obediente ovejuela y con el propio vestido que llevaba, sin mas prevención que la providencia divina (con todo secreto) porque no detuviera o retardara sus pasos con sus embarazos el mundo, partióse para la ciudad de Valencia, con intento de vestir e l hábito de nuestro seráfico padre san Francisco.

Vocació de religiós. A una festa que la ciutat de Dénia feya a la Sanch de Jesuchrist, a qui hi à gran devoció, representaren aquell any una comèdia els estudiants y a nõstron Pere li donaren un paper, el que desempenyà ab primor. fonch motiu este per a que nõstron Pere començara a començar la vocació. Pensant, discuria entre si que els embolichs, xàrcies y enredos d'este món són com una representació y farsa, y lo millor era, deixant semejants maranyes, fer com el seu sanct Pere féu, “Relictis retibus, etc.” Suplicà ala divina Magestat li declarara sa voluntat sanctíssima en lo de major servici seu. Aplicà oracions y mortificacions, posà per intercessora a la Mare de Déu, y aquells dies oïa més mises que avans. Per últim, ajudant a misa a un son tío, demanà a nostre Senyor la última determinació

de sa voluntat -puix ja aniria rodant per a çagal del sayal-, y no hi à dubte que la y conseguiria nostre Senyor quand, acabant la misa y sens mudar vestit, dur prevenció ni avisar, pegà cap a València.

Tomó el camino con esta determinación, y a gran tramo y rato de camino encontró con un grande amigo de su padre, que le preguntó el intento de su jornada; y sabido le propuso lo arduo de su determinación y el gran sentimiento de sus padres, que tanto le querían y así era fuerza le tuviesen de, su ausencia repentina. Respondióle el desengañado mancebo, que Dios, que le llamaba a religión tan austera le darla fuerzas para que perseverase en su vocación, y el sayal que pretendía de vestir había de ser el paño que enjugase las lágrimas a sus padres, aunque doloridos cristianos: y así que nada le detenía. que le hiciese merced de darle real y medio, que su padre se lo pagarla, o que él lo recibiría por limosna. Dióle el dinero que le pidió aquel hombre, despidieronse entrambos y cada uno prosiguió su camino. Llegó su paisano a Denia, fuese a la posada de los padres del mancebo, hallólos con el cuidado del impensado desaparecimiento de su hijo, refirióles aquel familiar suyo el suceso del camino y el intento con que iba su hijo a la ciudad de Valencia, parecióles a los padres que pudiera ser veleidad de los pocos años en el joven y despacharon un propio a toda diligencia y presteza, para que lo redugese y tragese a su casa; pero frustróse todo el desvelo del mensajero, porque por aprisa que llegó al convento ya le halló vestido el santo hábito de la religión seráfica y sin decirle palabra, volvió a sus padres con las noticias de lo sucedido.

***Se'n va a demanar l'àbit.* “No té remey –diria-: a buscar a Déu a la casa del pare sant Francesch.” Encontrà en lo camí a un grand amich de son pare, a qui comunicà el intent. El atre lo disuadia ab lo sentiment de sos pares y lo àrduo de això; més, nòstron Pere, coneixent la voluntat de Déu, no féu cas de les paraules de l'atre; antes li digué que Déu que-l cridava li daria esforç. Li suplicà li donara el amich real y mig de almoyna (*limosna*) o que son pare lo y pagaria, y *Adiós, amigo!* Sabut per sos pares lo cas e intent de Pere, contristats, embiaren un propi per a veure si es podia remediari, al modo de ells, y estorvar-ho. Però, com obrava Déu y, si *Deus pro nobis, quis contra nos?*, que diu sanct Pau, pronte es jafà al servici de sa magestat y el propi es quedà mocat.**

Llegó a la ciudad de Valencia Pedro y sin detenerse en parte alguna fuese al convento de San Francisco, preguntó a los porteros por la celda del padre provincial, habló con su paternidad reverenda, díjole sus intentos, y como los anhelos de verse religioso en esta orden le habían obligado a dejar sus padres, patria, casa y comodidades y en fin venia dispuesto a tomar con el hábito la cruz de la religión. Era a la sazón ministro provincial en la provincia de Valencia el reverendo padre fray Francisco Ramírez, natural de Valladolid, religioso de grandes prendas y de singular ferviente espíritu, acarició mucho al pretendiente y alabando su determinación y exhortándole a perseverar en ella, le dijo: cuan bien hacia en menospreciar lo caduco y buscar lo eterno. Los bienes de esta vida hijo mío, le dijo, son en la apariencia hermosos a los ojos carnales, como las manzanas de Sodoma y en lo interior desabridas. Pintan en figura esférica el mundo; en forma triangular está el corazón humano; tiene en lo superior una línea plana, si sobre ella se coloca la figura esférica incostante y que no tiene asiento, no puede quietarse, como ni tener verdadero sosiego los que ponen el mundo sobre su corazón. En figura cuadrada vio san Juan en su Apocalipsis, la ciudad de Dios; tiene la figura cuadrada en cualquier parte que, se coloque perfecto asiento, y así el hombre que pone sobre su corazón esta gloria de Dios, vive con mucha quietud. Finalmente en las cosas de este siglo hallamos la que el otro discretísimo filósofo en el tronco abrasado, que todo lo que no es ceniza es humo. Y pues viene vuesa merced a ligeros pasos en seguimiento de su buena estrella a buscar a Dios entre pajas y paños rústicos, será congruente examinar la suficiencia. Hizolo así el padre provincial y hallándole apto lo remitió ha aquella turquesa de perfectos varones y emporio de virtudes evangélicas, escuela de toda disciplina regular y madre de grandes Religiosos, el Convento de Santa María de Jesús, que dista poco mas de una milla de la ciudad de Valencia; a él se fue nuestro pretendiente muy contento por hallarse ya admitido del prelado al santo ábito de la religión. Llevaba por escrito el testimonial de ello; fuese a la celda del padre guardián, presentóle el orden de su superior, que leído y obedecido sin dilación alguna le remitió al noviciado.

Arribà, pues, nòstron Pere a València, y dret a la porteria de nòstron pare sant Francesch, y li demanà al porter per la celda del reverendíssim provincial (ho era entonces el molt reverent pare fray Francisco Ramírez, natural de Valladolid, gran religiós en prenes y espirit). Entrà nòstron Pere a la cortesia humil y cristiana, y li explicà al reverendíssim son intent, y li suplicava ho fera per amor de Déu. Examinà el reverendíssim el interior a nòstron Pere y encontrant-lo capaç en vocació y suficiència de estudi, avent-li dit y prevengut lo doctrinal que es deu practicar y es practica, lo embià ab son despaig al convent de Sancta Maria de Jesús, extramurs de la ciutat; y arribant allí presentà la cèdula y notificació al reverent pare guardià, el qual en compliment de sa obligació li vestí lo àbit ab les cerimònies que usa la orde. Y així es quedà nòstron fray Pere, frare fet y dret.

Com hem vist, la reducció, el resum, és la tònica general.⁶⁶ També, el despullament de floritures i, en el mateix sentit, la introducció de modismes més populars i de citacions menys complexts, tot i que en llatí.

En una línia semblant acyua en el segon cas que ara exemplifquem. Quan Planells copia, transcriu els textos de fra Esteve, a més de ser rigorós, intenta millorar-los. Oferim ací la *Història del Sepulcre*, en la versió de Planells, posant entre claudàtors i en negreta les opcions significatives que reportava Mercader i de les quals s'allunya, sempre amb intenció de millorar el nivell lingüístic, el nostre traductor:⁶⁷

Ara ojats que us fan saber
a tothom generalment
de part de l'omnipotent
Déu y Home verdader.
Declarant son gran amor
volgué patir y morir,
y a nosaltres redimir
Jesuchrist, nostre senyor.
Los judeus [**jueus**] no volen creure
que Jesús resucità;
y dihuen que algú el furtà
y guardes no el varen veure.
Los cathòlics fermament
ho crehuen tot ab fervor
y que gloriós el Senyor [**que resucità el Senyor**]
resucità omnipotent. [**gloriós y omnipotent**]
Lo monument del Senyor

⁶⁶ Aquest sistema de treball -traducció-versió- fa pràcticament impossible l' anotació del text, confrontant-lo a cada pas amb l'original.

⁶⁷ Hi deixem algunes notes textuais que poden ajudar a entendre la manera de treballar de Planells. Amb [-] assenyallem els mots que Planells no reproduceix.

es cova nova de penya
 de color blanca y vermella
 y [-] mesclada ab gran primor.
 És doble y tot fet de penya
 per [-] Joseph de **[ab]** Arimatea:
 no el féu de mamposteria,
 de cals, de pedra ni arena.
 És com a cova redona
 y ningun home podrà
 per més que allargue la mà
 tocar cúlmen ni corona.
 La porta del monument
 és baixeta y estreteta,
 té **[y]** la gran pedra a la dreta,
 a la part de l'orient. **[occident]**
 A la part aquilonar,
 a tres palms del paviment,
 Joseph y devota gent
 a Jesús varen posar.
 Lo sepulchre set peus té;
 del monument lo mig toca.
 Tot ell està fet de roca,
 de primor y ferma fe.
 La bòbeda dalt és closa
 y patent per lo costat:
 allí fonch Jesus posat
 sinse **[sense]** posar damunt llosa.
 Quand Jesús era ja mort
 y ja ungit y sepultat,
 los judeus **[jueus]** se han ajuntat
 per a anar a guardar l'hort.
 Demanen a Ponç Pilat
 llicència per a guardar
 lo monument y sellar,
 que lo cos no fos furtat.
 Posen guardes y sagell⁶⁸ **[sello]**
 al sepulchre y monument,
 perquè no pogués la gent
 entrar sinse **[sense]** ells saber.⁶⁹ **[saber-ho]**
 Jesuchrist, nostre senyor,
 se n'ixqué del monument
 molt [-] gloriós y omnipotent,
 sinse **[sense]** fer nengú rumor.⁷⁰ **[remor]**
 Después un àngel vingué
 y la pedra va llevar:
 a les guardes va espantar
 y de sentit los tragué.

⁶⁸ abans d'aquest mot apareix, ratllat: *sello*.

⁶⁹ segueix, ratllat: *ho* (saber-*ho*).

⁷⁰ La *u* escrita damunt una *e* (*remor*)

Fuixqueren a la ciutat
 los guardes corrent al trot,
 ab **[en]** grand paor **[por]** de l'abalot
 de Jesús resucitat.
 Digueren la veritat
 les guardes als sacerdots:
 sentiren-la com açots
 y Cayfàs restà⁷¹ gelat.
 Moneda molt abundant
 a les guardes varen dar
 y varen mal consellar
 y feren mudar de cant.
 Enguanyen a Ponç Pilat
 dient que les guardes dien
 que veren, mentres dormien,
 que·ls deixebles l'han furtat.
 Anà sancta **[santa]** Madalena
 per a ungir al Salvador **[lo Senyor]**
 ab **[en]** gran devoció y amor,
 de llàgrimes tota plena.
 Trobà la pedra llevada
 y el àngel, que la llevà,
 als deixebles la embià
 per a portar la embaixada.
 Anà de presto a avisar
 a sanct **[sant]** Pere y a sanct **[sant]** Joan,
 y ab diligència molt grand
 al monument va tornar.
 Trovà dins la nova cova
 dos àngels que en blanch avia,
 ab **[en]** les robes de alegria,
 y li daren bona nova.
 Demanen de què plorava
 y dihuen: “Què cerques,⁷² dona?”
 Lo Senyor bon jorn⁷³ li dóna
 y la alegre matinada.
 Als seus peus se va postrar
 quand sentí dir-li: “Maria”.
 Ab **[en]** allò ja el coneixia
 y li volgué **[volgué-li]** els peus besar.
 Ab aquell **[ad aquell]** monument sanct
 a hon estigué nostra guia;
 en Mongoy, mont de alegria, **[agonia]**
 crià Déu cova semblant.
 Dotce **[dotze]** ermites en Mongó
 se troben y se diu misa;
 clar, de dalt se veu Iviça,

⁷¹ Hi apareix un senyal d'avís, sobre aquest mot, que remet al marge esquerre, on trobem: (*quedà*).

⁷² Hi apareix un senyal d'avís, sobre aquest mot, que remet al marge esquerre, on trobem: (*busques*)

⁷³ Hi apareix un senyal d'avís, sobre aquest mot, que remet al marge esquerre, on trobem: (*dia*)

Catalunya y Aragó.
Les set estan al llevant;
les cinch estan a migdia;
los [els] goigs de sancta Lluçia
allí van los gichs cantant.
Déu crià allí altra cova
de aygua de tanta fama
que pujà lo rey de Espanya
y la veu y féu la proba.
Estan juntes les dos coves
a la part de l'orient;
allí [a hon] puja molta gent
a veure grans coses noves.
Tinguen tots en la memòria
la mort y el sanct monument
de Jesús omnipotent,
pregant-li nos done glòria.

Comptat i debatut, el manuscrit de Planells ens recull la Vida del pare Pere i té un públic concret: aquell que no podia arribar o arribava malament al castellà. Però, alhora, noper això renuncia a un nivell de correcció molt acceptable, sense massa concessions a grafies aberrants o a castellanitzacions innecessàries. No obstant això, la presència del castellà i el model castellà pesaran en les solucions finals, però, en tant que significaven opcions permeses a un home que fa l'efecte que degué ser bastant primmirat al moment de confegir aquesta traducció que, més prompte caldria anomenar *versió*.